

Devijantna ponašanja maloljetnika u virtualnom prostoru u kontekstu procesa digitalizacije

Lučić, Dominik

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:605661>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija

Dominik Lučić

**Devijantna ponašanja maloljetnika u
virtualnom prostoru u kontekstu procesa
digitalizacije**

Završni rad

Zagreb, 2024.

Sveučilište U Zagrebu
Fakultet Hrvatskih studija
Odsjek za sociologiju

Dominik Lučić

**Devijantna ponašanja maloljetnika u
virtualnom prostoru u kontekstu procesa
digitalizacije**

Završni rad

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Irena Cajner Mraović

Zagreb, 2024.

Sadržaj

1. Uvod
2. Vršnjačko nasilje unutar virtualnog prostora
3. Prevalencija vršnjačkog nasilja unutar virtualnog prostora
4. Kako se nositi sa vršnjačkim nasiljem u virtualnom prostoru?
5. Zaključak
6. Literatura

1. Uvod

Svi smo upoznati sa pojavom nasilja među vršnjacima osobito unutar škole i školskih prostorija. Pojavom novih tehnologija kao što su društvene mreže poput „Facebooka“, „Insagrama“ i drugih društvenih mreža. Taj tehnološki napredak je omogućio da se tradicionalno nasilje preseli u virtualni prostor gdje maloljetnici sve više komuniciraju (Popović-Ćitić, Djurić, Cvetković 2011). Ovaj rad će se osvrnuti na literaturu u tom području i pokušati prikazati može li se takvo ponašanje predvidjeti, može li se spriječiti, kako postupati ako do takvog ponašanja dođe. Kako spol i soci-ekonomski status utječe na iskustvo vršnjačkog nasilja. Kako zaposlenici škole postupaju ukoliko postoji vršnjačko nasilje preko interneta i kako bi trebali postupati i može li se kroz školske programe smanjiti ili spriječiti pojava vršnjačkog nasilja? Kako postupati ukoliko postoji mogućnost da je dijete žrtva nasilja preko interneta?

2. Vršnjačko nasilje unutar virtualnog prostora

Olwues i Limber (2018.) prenose kako je definicija za tradicionalno nasilje koja se najčešće koristi je da je učenik žrtva nasilja kada je on ili ona izložen ponavljajućem i kroz neki vremenski period negativnom ponašanju od strane jednog ili više svojih vršnjaka. Nadalje Olwues i Limber (2018.) govore kako se slažu sa zaključkom koji Smith, del Barro, Tokunaga (2013) donose kako kriterije koje se koriste za definiranje vršnjačkog nasilja u tradicionalnom smislu mogu primijeniti i na vršnjačko nasilje u virtualnom prostoru. Patchin i Hinduja (2015) govore kako veliki broj maloljetnika kaže ili napravi nešto uvrjedljivo, ali sva štetna ponašanja nisu ono što se može nazvati nasiljem i kako na to uvelike utječu učestalost toga ponašanja iako se pojave samo jednom definitivno nisu za zanemarivanje, ali nisu nešto što se može opisati kao nasilje.

Strabić i Tokić Milaković (2016.) navode kako nije postignut konsenzus o razlikama i sličnostima tradicionalnog nasilja i onoga u digitalnom prostoru i kako neki autori poput Brena i Li (2007.) smatraju kako je nasilje u virtualnom prostoru samo nastavak onog tradicionalnog i kako elementi prisutni u tradicionalnom vršnjačkom nasilju su prisutni i u onom u virtualnom prostoru, a drugi autori su skloniji ideji da je nasilje u virtualnom prostoru drugačiji oblik nasilja ističući njegove specifičnosti u odnosu na tradicionalno nasilje (Dooley, Pyżalski i Cross, 2009, Slonje, Smith i Frisen, 2012).

Ako su tradicionalno nasilje i ono u virtualnom prostoru različiti Bauman (2013) kaže kako onda i načini na koji se tretiraju moraju biti različiti jer ako postoji veliko preklapanje maloljetnika između onih koji su žrtve nasilja i nasilnici u virtualnom prostoru onda i metode moraju biti prikladne tome.

Posebnosti koje vršnjačko nasilje u virtualnom svijetu ima u odnosu na klasično vršnjačko nasilje su: (1) žrtve ne mogu izbjeći nasilje jer ono nije ograničeno vremenom i mjestom, (2) informacije se brže šire i lako su dostupne, (3) počinitelj može sakriti identitet, (4) počinitelj ne vidi reakcije

žrtve ni posljedice svojega ponašanja što umanjuje empatiju te je (5) potencijalna publika nasilnog ponašanja neograničena. Dodatno, počinitelji vršnjačkog nasilja u virtualnom svijetu uvjereni su da će im navedene okolnosti omogućiti da prođu nekažnjeno te da će izostati zakonska i moralna osuda za počinjeno djelo. (Martinjak, Korda, Ovčar, 2019, 223.)

Postavlja se i pitanje što sve spada pod nasilje u virtualnom prostoru. Ovaj citat prikazuje oblike nasilja u virtualnom prostoru:

U Hrvatskoj su, na temelju velikog broja kriminalističkih istraživanja u području zlostavljanja putem interneta, zabilježeni pojavni oblici nasilja na internetu nad mladima i među mladima: (1) slanje ili objavljivanje uvredljivih, uznemirujućih, zlonamjernih poruka, (2) kreiranje stranica, blogova, foruma kojima je cilj ismijavanje, zlostavljanje ili širenje mržnje prema pojedincima ili grupama, (3) objave fotografija žrtve kojima je izložena poruzi vršnjaka, (4) objave dijelova osobnih poruka s ciljem izrugivanja i sramoćenja, (5) objave selfies koje je žrtva poslala pojedincu koji ih objavljuje u otvorenim grupama bez pristanka žrtve, (6) iznošenje osobnih podataka i pojedinosti iz života žrtve, (7) širenje glasina, ogovaranje, (8) krađa korisničkih podataka na društvenim mrežama ili drugim računima korisnika, (9) objavljivanje lažnih podataka/lažno predstavljanje/korištenje tuđih fotografija, snimaka kao svojih, (10) slanje neprimjerenih sadržaja, (11) prijetnje, ucjene, (12) mamljenje djece, vrbovanje, seksualno iskorištavanje putem web kamere i online chat-ova, kao i (13) pribavljanje, distribucija, prikazivanje i pristupanje dječjoj pornografiji (Matijević, 2014). (Martinjak, Korda, Ovčar, 2019, 226.)

Martinjak, Korda, Ovčar (2019) navode i kako je Bilić (2018) navela kako mladi počinitelji nisu svjesni šta virtualni prostor nosi sa sobom i koliko se lako šire i kako zauvijek ostaju na internetu nego se prema njemu ponašaju kao fizičkom prostoru bez razumijevanja.

Kako nasilje u virtualnom prostoru utječe na žrtvu? Žrtve tradicionalnog nasilje mogu postati depresivni, anksiozni, izbjegavati školu i imati lošije uspjehe u školi, dok žrtve nasilja u virtualnom prostoru mogu proživljavati isto možda čak i u goroj mjeri jer je to nasilje teže za izbjeći zbog sveprisutnosti interneta i također može postaviti žrtvu u osjećaj sramote da takvo nešto prijavi (Feinberg, , Robey 2009).

Iako još uvijek ne postoji složno mišljenje je li vršnjačko nasilje na internetu poseban fenomen ili samo nastavak tradicionalnog nasilja definitivno se ne zanemaruje i postoje istraživanja na tom području. Internet je još uvijek relativno nova pojava i sa sobom donosi nove probleme od kojih je jedan i vršnjačko nasilje preko interneta i s tim novinom donosi i probleme oko toga kako istraživati pojave koje donosi sa sobom. Tako postoji i problem kao istraživanja vršnjačkog nasilja na internetu i što se točno može smatrati nasiljem, a što samo lošim postupkom i kako istraživati percepciju toga kod maloljetnika.

3. Prevalencija vršnjačkog nasilja unutar virtualnog prostora

Provedena su mnoga istraživanja o prevalenciji za vršnjačko nasilje unutra virtualnog prostora jedno od tih istraživanja (Martinjak, Korda, Ovčar 2019) provedeno je u Hrvatskoj na uzorku od 451 učenika zagrebačkih srednjih škola između 17 i 18 godina u školskoj godini 2017/2018. Rezultati toga istraživanja pokazuju da preko 35% učenika provodi 2-4 sata dnevno na internetu. Istraživanje je pokazalo kako više od pola sudionika je imalo iskustvo u vršnjačkom nasilju bilo kao počinitelj, žrtva ili promatrač. Najčešći oblici nasilja o kojem ti učenici imaju spoznaju je kreiranje internetskih stranica koje sadrže priče, crteže, slike i šale na račun vršnjaka i uvredljiva komunikacija u tuđe ime: preko čak 80% učenika. Značajna razlika između nasilja koje doživljavaju ti učenici je vidljiva samo u dva oblika nasilja a to su prijetnje i ružni komentari na objave žrtve koji su češće prisutni kod učenika muškog spola.

Trbojević i Šikuten (2022) su proveli istraživanje na 269 učenika 5-ih i 8-ih razreda osnovnih škola u Zagrebu u prosincu 2019. i siječnju 2020. godine. U tom istraživanju su pronašli da je čak 24.5% učenika u prethodna dva mjeseca imalo ulogu nasilnika unutar virtualnog prostora od čega je najčešće uvrede, ruganja i ignoriranje odnosno isključivanje iz grupnih aktivnosti, najmanje otkrivanje privatnosti. Također su otkrili da postoji značajna korelacija između tradicionalnog nasilja i stava prema skali nasilja i negativna korelacija sa uspjehom u školi.

Popović-Čitić, Djurić, Cvetković (2011) provode istraživanje u Srbiji na 387 učenika osnovnih škola u Beogradu u dobi od 11 do 15 godina. U istraživanju su pronašli da 92% učenika koristi internet izvan škole, a da čak 41% učenika koristi internet više sati dnevno i 65% učenika se konstantno koristi mobilnim telefonom. Istraživanje je također pokazalo da 10% učenika je bilo počinitelj nasilja i pokazana je značajna razlika da su dječaci oni koji su češći počinitelji vršnjačkog nasilja u virtualnom prostoru od djevojčica. 20% od ispitanih učenika je reklo da je bilo žrtva nasilja u virtualnom prostoru i pokazalo se da postoji značajna razlika u tome da su dječaci češće žrtve nasilja (preko 25% dječaka je žrtva nasilja u virtualnom prostoru) od djevojčica (između 10-20% djevojčica).

Kupczynski, Mundy, Green (2013) su proveli istraživanje na 361 učeniku srednjih škola južnog Texas-a (SAD) o tome utječe li rasa na vršnjačko nasilje u virtualnom prostoru. Istraživanje je pokazalo kako postoji značajna mogućnost da učenik bude žrtva ili počinitelj nasilja ako je bijelac u odnosu na učenika koji je porijeklom iz španjolskog govornog prostora. Istraživanje je pokazalo da 25% bijelaca, 18% afro-Amerikanaca i 13% učenika porijeklom sa španjolsko govornog područja su nasilnici u virtualnom prostoru dok 38% bijelaca, 33% afro-Amerikanaca, 23% učenika porijeklom sa španjolsko govornog područja je bilo žrtvom vršnjačkog nasilja u virtualnom prostoru

U Južnoj Koreji provedeno je istraživanje na 4000 učenika od 7. do 12. razreda (Lee i Shin 2017). Istraživanje je pokazalo 34% učenika je sudjelovalo u nasilju u virtualnom prostoru (6.3% kao nasilnici, 14.6% kao žrtve i 13.1% kao i žrtve i nasilnici). Dječaci su u većoj mjeri nasilnici dok su djevojčice u većoj mjeri žrtve. Najčešći oblici nasilja u

virtualnom prostoru su izostavljane nekoga iz grupa ili vrijeđanje. Istraživanje je pokazalo i kako u većini slučajeva postoji značajna razlika između žrtava određenog oblika nasilja ovisno o spolu. Istraživanje je također pokazalo kako ne postoji značajan utjecaj povezanosti sa roditeljima i zadovoljstva sa školskim životom kao prediktora nasilja u virtualnom prostoru. Ono gdje je istraživanje pokazalo da postoji značajna korelacija je između bivanja žrtve vršnjačkog nasilja u virtualnom prostoru i postanka nasilnika.

Istraživanje (Gohal et al 2023) u Saudijskoj Arabiji provedeno na 355 učenika dobi od 12 do 18 godina pokazalo je 20% učenika u virtualnom prostoru 12 sati dnevno, a samo 13% manje od dva sata dnevno. Istraživanje je pokazalo kako gotovo 43% učenika je žrtva nasilja u virtualnom prostoru. Istraživanje pokazuje kako ocjene 26% učenika su patile pod utjecajem vršnjačkog nasilja u virtualnom prostoru i čak 10% je razmišljalo o tome da promjeni školu. U istraživanju nije pokazana nijedna značajna razlika između obilježja žrtva koja bi je učinila vjerojatnijom metom.

Vejmelka, Matkovic, Rajter (2022) su obradili podatke iz dva vala istraživanja koje je proveo Institut javnog zdravstva u Splitu. Prvi val je ispitao 536 učenika dobi od 12 do 18 godina 2017. godine, a drugi val je proveden na 284 učenika 2020. godine tijekom izolacije. Obrada podataka je pokazala kako postoji značajno smanjenje svih oblika nasilja (kako počinjenog tako i pretrpljenog) između ta dva vala. Najčešći oblik je bio uvrede upućene žrtvi ili slane drugim osobama i palo je sa 40-ak posto na oko 30%. Vejmeka, Matkovic, Rajter (2022) pretpostavljaju kako je do toga došlo jer veliki broj roditelja bio u domu sa djecom i tako su mogli postići veću kontrolu nad onime što im djeca rade tokom dana. Također pomaže što su školski zaposlenici morali koristiti Internet i morali poboljšati svoje sposobnosti korištenja tehnologije u virtualnom prostoru i tako više pratiti i kontrolirati ono što djeca rade u virtualnom prostoru.

Giménez-Gualdo (2018.) provode istraživanje na 1704 učenika osnovnih i srednjih škola u Španjolskoj i na 238 prosvjetnih radnika. U istraživanju je postavljeno pitanje što misle da uzrokuje nasilje i prosvjetni radnici su odgovorili kako se njih 44% u potpunosti slažu da je uzrok nasilja krivnja nasilnika i 33% da je kriv disbalans moći. Dok se 54% i 42% u potpunosti ne slažu da je uzrok žrtva ili žrtvino izazivanje. Također su pitali žrtve šta smatra da je razlog za nasilja i oni su smatraju da su glavni razlozi da se nasilnik osjeća nadmoćnije i da uživa u tome. Kada su pitali nasilnike šta oni smatraju koji je glavni razlog nasilja oni su uglavnom odgovorili da su to slabosti žrtve i vraćanje zbog nasilja koje su oni pretrpjeli.

Kao što se vidi iz prikazanog postoji velik broj istraživanja na temu vršnjačkog nasilja u virtualnom prostoru. Ono što se može vidjeti iz većine istraživanja da je broj maloljetnika koji su žrtva nasilja u virtualnom prostoru kreće od 20% do 40%, a onih koji su nasilnici u virtualnom prostoru kreće se između 10% i 25%. Ono što istraživanja pokazuju također je da postoji preklapanje između onih koji su nasilnici i žrtve nasilja u virtualnom prostoru negdje oko 13%. Vidi se čak i da je 80% maloljetnika svjesno vršnjačkog nasilja u virtualnom prostoru. Sve nam to govori kako nasilje u virtualnom prostoru nije rijetka pojava i kako predstavlja veliki problem osobit ako uzmemo u obzir da preko trećine maloljetnika je koristiti Internet preko 2 sata dnevno. Najčešći oblici nasilja koji su

prisutnu u virtualnom prostoru su uvrijede, nazivanje podrugljivim imenima, ignoriranje i izbacivanje iz grupa za komunikaciju i klevetanje i ružno pričanje o žrtvi drugima (Trbojević i Šikuten 2022). Ono što su istraživanja konstantno pokazala da su maloljetnici muškog spola oni koji su češće nasilnici (Popović-Ćitić, Djurić, Cvetković (2011) i Lee i Shin (2017)), ali i u većini slučajeva i žrtve nasilja u virtualnom prostoru od maloljetnika ženskog spola. Svi ostali elementi poput rase i vremena provedenog na internetu, pa čak i uspjeha u školi nisu toliko konzistentni pokazatelji (Kupczynski, Mundy, Green (2013) i Lee i Shin (2017)). Ono što je jedno od istraživanja pokazalo je da je tokom pandemije postojao pad vršnjačkog nasilja u virtualnom prostoru što je vrlo lako moguće zbog veće kontrole ponašanja maloljetnika na internetu od strane kako roditelja tako i školskih zaposlenika. Hoće li se taj pad nastaviti ili neće? Ono što se da zaključiti iz svega ovoga je da postoje brojna istraživanja, ali ne postoje točno definirani anketni listići što sigurno utječe na veliku razliku u brojkama uz kulturu.

4. Kako se nositi sa vršnjačkim nasiljem u virtualnom prostoru?

Kao što se vidi vršnjačko nasilje u virtualnom prostoru nije rijetka pojava i definitivno je problem s kojim se društvo mora nositi i koje ga mora smanjiti na što niže razine. Pitanje je kako i kroz koje postupke? Treba pitati što o tome misle učenici, učitelji, roditelji, stručnjaci i druge. Kako postupati kao žrtva nasilja?

Kada se mladi suoče s pojavom nasilja, prvi korak trebao bi biti postupanje u obliku traženja pomoći i prijave nasilja, no taj korak često izostaje, što je pokazalo i istraživanje provedeno u Hrvatskoj 2018. godine u sklopu projekta '(Ne)budi mi (ne) prijatelj!'. Rezultati pokazuju da od 775 tinejdžera polovina nikad nije bila žrtvom vršnjačkog nasilja, oko 8 % doživjelo je nasilje na društvenim mrežama, 21 % bili su žrtve vršnjačkog nasilja u stvarnom svijetu, a 20 % i u stvarnom i u virtualnom svijetu. Od 345 sudionika koji su se izjasnili kao žrtve, njih 136, ili gotovo 40 %, nikome nije prijavilo nasilje. (Cajner Mraović, Gosarić, Kikić 2019. 246-247)

Roditelji nisu jedni koje se treba smatrati odgovornima za sigurnost maloljetnika na internetu nego i svih društvenih čimbenika čija je zadaća zaštita, obrazovanje i odgoj maloljetnika prema Cajner Mraović, Gosarić, Kikić (2019.). Ulogu u zaštiti djece u virtualnom prostoru ima i policija koja je osim tercijarne prevencije koja je očekivana ima važnu ulogu i u primarnim i sekundarnim preventivnim aktivnostima (Cajner Mraović, Gosarić, Kikić 2019.). Jedna o tih preventivnih akcija koje policija provodi je navodi Cajner Mraović, Gosarić, Kikić (2019.) prema Ministarstvo socijalne politike i mladih, (2014) je omogućavanje maloljetnicima dobno priklano obrazovanje o zaštiti od seksualnog nasilja i istovremeno povećanje kompetentnosti roditelja i stručnjaka u prepoznavanju rizičnih čimbenika. To je bitno jer „Razvoj samozaštitnog ponašanja kod djece onemogućuje potencijalne počinitelje u njihovim pokušajima i namjerama zlostavljanja i iskorištavanja (Europol, 2017)“ (Cajner Mraović, Gosarić, Kikić 2019, 247.).

Beale i Hall (2007) su skupili iz literatura popis opcija koje administracija škole može učiniti za prevenciju nasilja u virtualnome prostoru. Prvi način je da se studentima u kurikulum uključi predavanja o tome kako se treba ponašati u virtualnome prostoru. Nadalje govore kako se treba uključiti u školski red neprikladno ponašanje u virtualnom prostoru. Škole bi trebale zabraniti korištenje interneta u svrhu nasilja s točno opisanim što to nasilje jest i Beale i Hall (2007) prenose kako Aftab (2005) smatra da treba biti dozvoljeno disciplinirati učenike zbog njihovog neprikladnoga ponašanja u virtualnom prostoru čak i izvan škole ako to utječe na žrtvino obrazovanje. Treba obrazovati i roditelje o tome koje konsekvence nasilje u virtualnom prostoru može donijeti za njihovo dijete. Treba uspostaviti siguran prostor za žrtve da mogu prijaviti ono što im se događa i obrazovati sve uključene u školu kako postupati ako se takvo ponašanje prijavi. Trebalo bi također povezati kažu Beale i Hall (2007) škole kako se nasilje koje se događa između maloljetnika iz dvije različite škole također može pratiti i disciplinirati.

Beale i Hall (2007) također prikazuju što mogu roditelji po pitanju nasilja, najvažnije je da im se dijete može obratiti ukoliko je žrtva nasilja preko interneta. Beale i Hall (2007) prema (Keith i Martin 2005) smatraju kako je dio problem kod praćenja što djeca rade na internetu od strane roditelja je taj što maloljetnici i roditelji imaju je razlika u razumijevanju interneta i kako on funkcionira. Također maloljetnici mogu lagati roditeljima što rade i roditelji najčešće nisu u potpunosti upoznati sa svime što Internet donosi. Između ostalog tu su i akronimi koji se koriste tijekom slanja poruka na internetu i s kojima roditelji nisu upoznati što daje maloljetniku mogućnost da komunicira prikrivajući informacije tako da nisu razumljive roditelju (Beale i Hall 2007). Beale i Hall (2007) prenose (Aftab 2005; Barr 2005; Belsey 2004) kako često maloljetnici koji su žrtve nasilja u virtualnom prostoru osjećaju se osramočeno i ne žele to reći svojim roditeljima. Roditelj u svakom slučaju treba ozbiljno shvatiti i ako im dijete kaže da je žrtva nasilja u virtualnome prostoru i prijaviti to u školu kako bi oni mogli pomoći ili ih uputiti u način kako roditelji mogu postupiti tom problemu ako ne može škola ništa po tome pitanju (Beale i Hall 2007).

Espelage i Hong (2016) su kroz pregled literature došli do toga kako se pokazuje da se traži veća uloga zdravstva u pomaganju žrtvama nasilja u virtualnom prostoru, kada je u pitanju komunikacija maloljetnici i roditelji su otvoreni prema komunikaciji sa liječnicima o onome što se događa, ali maloljetnici bi više voljeli da mogu razgovarati o nasilju koje im se događa bez prisutnosti roditelja. Neka istraživanja prenose Espelage i Hong (2016) smatraju kako bi liječnici trebali biti direktniji kada pokušavaju doznati jeli netko žrtva nasilja.

Chisholm (2014) navodi kako je procijenjeno kako se čak i nakon programa intervencije koji se ne odnose na nasilje u virtualnom prostoru smanjuje količina nasilja, što znači da programi prevencije nasilja u virtualnom prostoru mogu biti efektivni.

Pavlović, Vinogradac, Sudar (2019) su kroz pregled literature prenijeli kako zbog toga što su žrtve adolescenti koje se žele uklopiti u grupu prešućuju nasilje konformirajući se sa većinom, također promatrači ne govore nikome o nasilju kojemu su svjedoci zbog egoističkih motiva, straha od vrednovanja i drugih, ali zbog toga mogu čak i sami postati nasilnici. Jedan od razloga zašto žrtve nasilja ne govore nikome da su žrtva nasilja je zbog

toga što žrtva ne percipira ono što im se događa kao oblik nasilja i nikome to ne prijavljuju.

Prevenzijske aktivnosti mogu se podijeliti u nekoliko kategorija, a najbolji rezultati ostvaruju se u prevenzijskim projektima koji kombiniraju više kategorija aktivnosti: 1. aktivnosti vezane uz tehnološke alate (priručnici za IT industriju, prevenzijski software-i i usvajanje politike zalaganja za sigurni internet 2. aktivnosti vezane uz znanost (komparativna istraživanja, istraživanja vezana uz počinitelje, evaluacije nacionalnih strategija, procjena uspješnosti prevenzijskih programa putem znanstvenih metoda) 3. aktivnosti vezane uz provedbu zakonskih određenja (pokretanje mrežnih stranica namijenjenih prijavljivanju kaznenih djela, policijski savjeti i upozorenja u tiskanom i online obliku) 4. aktivnosti vezane uz edukaciju i podizanje svijesti (savjeti za djecu, roditelje i stručnjake) (Europol, 2017). (Cajner Mraović, Gosarić, Kikić 2019. 247-248.).

Giménez-Gualdo i suradnici (2018.) su u svom već spomenutome istraživanju pitali prosvjetne radnike koje oblike intervencije koriste kada se susretnu sa vršnjačkim nasiljem, u virtualnom prostoru. Rezultati su pokazali kako 74% ih to prijave „manager team“, skoro 50% prijave odjelu za savjetovanje, zatim u manjoj mjeri pričaju sa roditeljima i sudionicima nasilja. Ono što je interesantno je da 66% nikada nasilje ne prijavljuje policiji. Također im je postavljeno pitanje koje mjere smatraju da se trebaju implementirati u školu. Odgovor koji dominira sa gotovo 60% je zajednički rad sa učenicima i uspostavljanje sankcija. Također je zanimljivo da samo 37% prosvjetnih radnika smatra da je dobro osposobljeno za nošenje sa problemom vršnjačkog nasilja u virtualnom prostoru. Također su pitali maloljetnike kako se boriti protiv vršnjačkog nasilja u virtualnom prostoru na što je najčešći odgovor sa 13% izbjegavanje nepoznatih osoba i 10% prijavljivanje policiji dok gotovo nitko nije rekao blokirati nasilnika ili prijaviti savjetniku u školi.

Ferić i Prpić (2019) su proveli istraživanje na 451 učeniku srednjih škola u Zagrebu. Pitali su učenike koliko ih je primijetilo da škola radi nešto od tri navedene aktivnosti prevencije nasilja. Prva je komunikacija o nasilju na satu razrednika(46%), zatim govorenje o problemu vršnjačkog nasilja preko društvenih mreža unutar škole (38%) i naposljetku održavanje radionica i projekata sa temom nasilja na društvenim mrežama(23%). Istraživanje je to usporedilo sa iskustvom nasilja i pokazalo da je značajna razlika samo u slučaju uvredljive komunikacije u tuđe ime preko društvenih mreža. Zaključuju kako je vršnjačko nasilje u virtualnom prostoru sveprisutno i kako navedene preventivne aktivnosti i nisu baš uspješne.

Cajner Mraović, Gosarić, Kikić (2019.) su proveli istraživanje na 451 učeniku srednjih škola u Zagrebu s ciljem ispitivanja percepcije školske klime i načina postupanja učenika u slučajevima nasilja u virtualnom prostoru. „...četiri koncepta školske klime važna za učenike srednjih škola jer se podudaraju s njihovim razvojnim potrebama: (1) priroda odnosa između učenika i nastavnika, (2) priroda odnosa među učenicima, (3) mjera do

koje je učenička autonomija dopušten pri donošenju odluka i (4) mjera do koje škola pruža jasna, konzistentna i korektna pravila (Way, Ranjini i Rhodes 2007).“ (Cajner Mraović, Gosarić, Kikić 2019. 251.). Istraživanje je pokazalo da kako učenici misle da poštuju nastavnike, također se slažu i da se poštuju međusobno. Učenici se najviše slažu da im nastavnici kažu što se očekuje od njih, a najmanje da su jednaki uspjesi jednako nagrađeni što se tiče školskih pravila. Što se tiče postupanja kada se učenici susretnu sa nasiljem trećina ga ignorira, a tek 17% se suprotstavlja nasilniku, 10-ak% staje u obranu žrtve na društvenim mrežama, a 12.5% piše poruke podrške žrtvama nasilja. 25% učenika želi pomoći, a 31% suosjeća sa žrtvom nasilja. Preko 4% učenika potiče druge da se uključe u nasilje ili omalovažavaju oni koji se ne uključuju u nasilje. Navedeni autori zaključuju kako je važno primijetiti da većina učenika ne sudjeluje u nasilju niti aktivno niti pasivno, ali također ne pokušava niti zaustaviti takvo ponašanje. Što se tiče razloga nereagiranja u slučajevima nasilja, gotovo 30% se ne želi miješati, a preko 22% ne vidi smisao u reagiranju na nasilje. 11% je pod strahom da će se saznati da su probali pomoći i da će zbog toga i sami postati žrtvom nasilja. Gotovo petina učenika smatra da i ako reaguju da se ništa po pitanju nasilja neće promijeniti. Oko 6% učenika smatra da nasilje u virtualnom prostoru nije ništa, a 10% da je žrtva sama kriva. 5.4% učenika postaju nasilnici bez motiva samo kako bi se uklopili u društvo. Kada se pogleda utjecaj školske klime na način reagiranja, istraživanje pokazuje kako u većini načina postupanja u slučaju nasilja postoji značajna korelacija sa odnosom među učenicima. Kada se to isto napravi sa razlozima ne reagiranja na nasilje pokazuje se značajna negativna korelacija sa odnosima među učenicima osim u slučaju kada se učenik nije htio miješati. Što se tiče školskih pravila ona pokazuju značajnu negativnu korelaciju kod učenika koji su primjetili nasilje, ali ga nikome nisu prijavili kada su razlozi *ne postupanja nisam vidio smisao, dok se meni ne događa svejedno mi je i žrtve su ionako same krive*.

Što se tiče programa borbe protiv nasilja Wölfer i suradnici (2013) su proveli istraživanje u Njemačkoj na 593 učenika prosječne dobi oko 13 godina i utjecaj programa prevencije pod nazivom „Medijski heroji“. „Medijski heroji“ predstavlja školski program prevencije koji se uključuje u kurikulum učitelja koji je obučen o programu. Model „Medijskog heroja“ cilja smanjiti nasilje kroz povećanje znanja i kompetentnosti kroz psiho-edukaciju definicija, prava i društvenih vještina. Program također cilja neželjeno ponašanje prikazivanja konsekvenci za nasilje u virtualnom prostoru učenicima. Nakon istraživanja ispostavilo se kako program „Medijski heroji“ je smanjio nasilje unutar virtualnog prostora u prosjeku u razredima u kojima je intervencija održana.

Još jedan program prevencije je ViSC program koji je osmišljen kao dio Austrijskog nacionalnog plana. Gradinger (2014) i program cilja na sekundarnu prevenciju što predstavlja smanjivanje agresivnog ponašanja i gajenje društvenosti i namijenjen je za učenike od 5. do 8. razreda osnovne škole. Istraživanje koje Gradinger (2014) provodi odvija se u Beču u 26 škola od kojih je pola kontrolna grupa. U istraživanju je sudjelovalo 2042 učenika. Što se tiče kultura koje su prisutne u tim školama preko 46% je bilo Austrijanaca, 20% iz zemalja sa područja bivše Jugoslavije, 14% iz Turske i 19% iz drugih zemalja. Program se ispostavio efektivnim pokazujući kako se i nasilje i žrtve smanjile. Zbog toga se može smatrati da je ViSC program efektivan za smanjivanje onih mehanizama nasilja u virtualnome prostoru koji su isti kao i kod tradicionalnog nasilja.

5. Zaključak

Vršnjačko nasilje unutar virtualnog prostora definitivno je problem društva koji se ne može zanemariti i iako je relativno nova pojava već postoje brojna istraživanja na ovu temu. Kao što proizlazi iz pregleda istraživanja, najčešći oblici nasilja u virtualnom prostoru su vrijeđanje i izostavljanje iz grupa. Ne vidi se prevalencija koja je zastupljena i predstavlja značajnu razliku kao razlog bivanja žrtvom nasilja. Jedina primjetna razlika u prevalenciji je ona između spolova gdje se učenici muškog spola vjerojatniji da budu ili žrtva ili nasilnik od učenika ženskog spola. Kao što se da primjetiti brojni su načini korišteni za pokušaj prevencije vršnjačkog nasilja u virtualnom prostoru i svi su većinom efektivni. Ono što se čini kao najvažnija točka prevencija takvog nasilja je edukacija učenika i svih onih koji su dio njihovog obrazovanja i njihovih roditelja. Kao što se da vidjeti iz istraživanja definitivno postoje programi i mehanizmi za borbu i prevenciju vršnjačkog nasilja u virtualnom prostoru. Kao što se vide postoje programi i ideje koje treba još istraživati ali koje i u svojim začetcima pokazuju smanjenje nasilja u virtualno prostoru. Ono što se čini kao najbitnije kod prevencije vršnjačkog nasilja je obrazovanje svih aktera počevši od učenika, pa zatim njihovih roditelja, pa školskih radnika i drugih organa koji su potrebni kako bi se ovaj problem mogao sveti na minimum. Osmišljeni su i pokrenuti neki programi prevencije koji se čine efektivnima u svojim začetcima iako su tek na početku postojanja. Definitivno bi pomoglo da postoji dogovoreni upitnik koji bi se koristio za ispitivanje koju vrstu nasilja maloljetnici doživljavaju, tako bi istraživanja mogla davati bolju sliku kada se promatraju zajedno.

6. Literatura

Bauman, S. (2013). Cyberbullying: What Does Research Tell Us?, *Theory Into Practice*, 52, 249–256. DOI: 10.1080/00405841.2013.829727

Beale, A. V., i Hall, K. R. (2007). Cyberbullying: What school administrators (and parents) can do. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 81(1), 8-12.

Cajner Mraović, I., Gosarić, S. i Kikić, S. (2019). Povezanost školske klime s postupanjem učenika i razlozima za nepostupanje u situacijama nasilja na društvenim mrežama. *Napredak*, 160 (3-4), 241-263. <https://hrcak.srce.hr/231164>

Chisholm, J. F. (2014). Review of the status of cyberbullying and cyberbullying prevention. *Journal of information systems education*, 25(1), 77.

Espelage, D. L., i Hong, J. S. (2017). Cyberbullying prevention and intervention efforts: current knowledge and future directions. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 62(6), 374-380.

Feinberg, T., i Robey, N. (2009). Cyberbullying: Intervention and prevention strategies. *National Association of School Psychologists*, 38(4), 22-24.

Ferić, M. i Prpić, M. (2019). Uloga i mogućnosti škole u prevenciji vršnjačkoga nasilja u virtualnom svijetu. *Napredak*, 160 (3-4), 291-304. <https://hrcak.srce.hr/231169>

- Giménez-Gualdo, A. M., Arnaiz-Sánchez, P., Cerezo-Ramírez, F., i Prodócimo, E. (2018). Teachers' and students' perception about cyberbullying. Intervention strategies in Primary and Secondary education. *Comunicar: Revista Científica de Comunicación y Educación*, 26(56), 29-38.
- Gohal, G., Alqassim, A., Eltyeb, E., Rayyani, A., Hakami, B., Al Faqih, A., ... i Mahfouz, M. (2023). Prevalence and related risks of cyberbullying and its effects on adolescent. *BMC psychiatry*, 23(1), 39.
- Gradinger, P., Yanagida, T., Strohmeier, D., i Spiel, C. (2015). Prevention of cyberbullying and cyber victimization: Evaluation of the ViSC Social Competence Program. *Journal of school violence*, 14(1), 87-110.
- Kupczynski, L., Mundy, M., i Green, M. E. (2013). The prevalence of cyberbullying among ethnic groups of high school students. *International Journal of Educational Research*, 1(2), 48-53.
- Lee, C., i Shin, N. (2017). Prevalence of cyberbullying and predictors of cyberbullying perpetration among Korean adolescents. *Computers in Human Behavior*, 68, 352–358. doi:10.1016/j.chb.2016.11.047
- Martinjak D., Korda M., Ovčar, I. (2019). Prevalencija i spolne razlike u iskustvu vršnjačkog nasilja u virtualnom svijetu, *Napredak* 160(3-4), 221-240 <https://hrcak.srce.hr/231160>
- Olweus, D., i Limber, S. P. (2018). Some problems with cyberbullying research. *Current Opinion in Psychology*, 19, 139–143. doi:10.1016/j.copsyc.2017.04.012
- Patchin, J. W., i Hinduja, S. (2015). Measuring cyberbullying: Implications for research. *Aggression and Violent Behavior*, 23, 69–74. doi:10.1016/j.avb.2015.05.013
- Pavlović, V., Vinogradac, M. i Sudar, D. (2019). Načini reagiranja i razlozi nereagiranja adolescenata u situacijama nasilja na društvenim mrežama. *Napredak*, 160 (3-4), 305-317. <https://hrcak.srce.hr/231172>
- Popović-Čitić, B., Djurić, S., i Cvetković, V. (2011). The prevalence of cyberbullying among adolescents: A case study of middle schools in Serbia. *School Psychology International*, 32(4), 412–424. doi:10.1177/0143034311401700
- Strabić, N., Tokić Milaković, A. (2016). Elektroničko nasilje među djecom i njegova usporedba s klasičnim oblicima vršnjačkog nasilja, *Kriminologija i socijalna integracija* 24(2), 166-183. doi.org/10.31299/ksi.24.2.8
- Trbojević, F. i Šikuten, L. (2022). Prevalence, Forms, and Predictors of Cyberbullying Perpetration. *Medijska istraživanja*, 28 (1), 133-154. <https://doi.org/10.22572/mi.28.1.6>
- Vejmelka, L., Matkovic, R., i Rajter, M. (2022). Cyberbullying in COVID-19 pandemic decreases? Research of internet habits of Croatian adolescents. *Information*, 13(12), 586.

Wölfer, R., Schultze-Krumbholz, A., Zagorscak, P., Jäkel, A., Göbel, K., i Scheithauer, H. (2014). Prevention 2.0: Targeting cyberbullying@ school. *Prevention Science*, 15, 879-887.